

Programma

za 18 mrt '23 / 20:15 / Nieuwe Kerk

Brahms & Ligeti

Johannes Brahms 1833-1897

Sonate opus 120 nr. 1 (1894)

(versie voor viool en piano)

- Allegro appassionato
- Andante un poco adagio
- Allegretto grazioso
- Vivace

György Ligeti 1923-2006

Trio voor viool, hoorn en piano

'Hommage à Brahms' (1982)

- Andante con tenerezza
- Vivacissimo molto ritmico
- Alla marcia
- Lamento: Adagio

Biografieën

Isabelle Faust viool

Op jonge leeftijd won de Duitse violiste Isabelle Faust het Leopold Mozart Concours in Augsburg en het Italiaanse Paganini Concours en al snel werd ze een graag geziene gast bij onder meer de Berliner Philharmoniker, het Boston Symphony Orchestra, het NHK Symphony Orchestra Tokyo, het Koninklijk Concertgebouw-orkest, het Chamber Orchestra of Europe en het Freiburger Barockorchester. Ze is vertrouwd met repertoire uit vele stijlperiodes en verzorgde premières van verschillende werken, waaronder aan haar opgedragen composities van Jörg Widmann. Voor Harmonia Mundi nam ze onder meer vioolconcerten op van Haydn en Bach en het complete oeuvre voor viool en piano van Bartók, Fauré, Schubert en Schumann met haar vaste pianist Alexander Melnikov. Hun cd met Beethoven-sonates werd bekroond met een Gramophone Award, een Echo Klassik en genomineerd voor een Grammy. Ook haar opnamen van de vioolconcerten van Berg en Beethoven onder Claudio Abbado zijn met prijzen onderscheiden. Haar meest recente cd, met Anna Prohaska, omvat de *Kafka-Fragmente* van György Kurtág. In augustus 2023 zal een opname verschijnen met Locatelli-concerten in samenwerking met Il Giardino Armonico.

Teunis van der Zwart © Marco Borggreve

Teunis van der Zwart hoorn

Teunis van der Zwart specialiseerde zich al vroeg in zijn carrière in het bespelen van de natuurhoorn. Hij heeft gewerkt met vele in oude muziek gespecialiseerde orkesten en ensembles, waaronder het Amsterdam Baroque Orchestra, Collegium Vocale Gent, het Orchestre des Champs-Élysées, Nachtmusique, Bach Collegium Japan, de Nederlandse Bachvereniging en de Akademie für Alte

Musik Berlin. Hij is eerste hoornist van het Orkest van de Achttiende Eeuw en bekleedde gedurende vijftien jaar eenzelfde positie bij het Freiburger Barockorchester. Met beide orkesten maakte hij opnamen van de hoornconcerten van Mozart. Teunis van der Zwart is oprichter en artistiek leider van het Sinuet Ensemble. Als dirigent leidde hij onder meer het Sweelinck Barokorkest, The Royal Windplayers en het Blazersensemble van het NJO. Hij is verbonden als hoofdvakdocent natuurhoorn aan de conservatoria van Amsterdam en Den Haag.

Alexander Melnikov piano

Alexander Melnikov begon op zesjarige leeftijd zijn muzikale opleiding aan de Centrale Muziekschool in Moskou en zette deze voort aan het Tsjaikovski Conservatorium, waar hij in 1997 afstudeerde. Aan de Fondazione per il Pianoforte in Italië kreeg hij vervolgens les van onder anderen Andreas Staier en Carl-Ulrich Schnabel. Grote invloed op hem had Svjatoslav Richter (1915-1997), die hem geregeld uitnodigde voor zijn festivals in Rusland en Frankrijk.

In 1989 won Alexander Melnikov een prijs bij het Internationale Robert-Schumann-Wettbewerf, twee jaar later was hij laureaat van de Koningin Elizabethwedstrijd. Hij werkte met orkesten als het Russisch Nationaal Orkest, het Tokio Philharmonisch Orkest, het Gewandhausorchester Leipzig, het Rotterdams Philharmonisch, het Philharmonisch Orkest van Sint-Petersburg en het Koninklijk Concertgebouw-orkest. Melnikovs cd-opname van de *24 Preludes en Fuga's* van Sjostakovitsj kreeg meerdere onderscheidingen en werd door *BBC Music Magazine* gekozen tot een van de vijftig belangrijkste cd-opnamen ooit gemaakt. Naast de moderne vleugel bespeelt Melnikov de fortepiano, vaak met collega's als Andreas Staier en Alexei Lubimov. Geregeld treedt hij solistisch op met in oude muziek gespecialiseerde ensembles.

Alexander Melnikov vormt een duo met violiste Isabelle Faust. Met haar en de cellist Jean-Guihen Queyras bracht hij een bijzonder cd-drieluik uit met drie soloconcerten en pianotrio's van Schumann, in samenwerking met het Freiburger Barockorchester.

Het trio Isabelle Faust, Teunis van der Zwart en Alexander Melnikov heeft het *Hoorntrio* van Brahms al vele jaren op het repertoire. Hun opname van dit werk verscheen in 2008 op het label Harmonia Mundi France.

foto voorzijde: Isabelle Faust & Alexander Melnikov © Marco Borggreve

Faust | Zwart | Melnikov

Brahms & Ligeti

za 18 mrt / 20:15

Nieuwe Kerk

amare

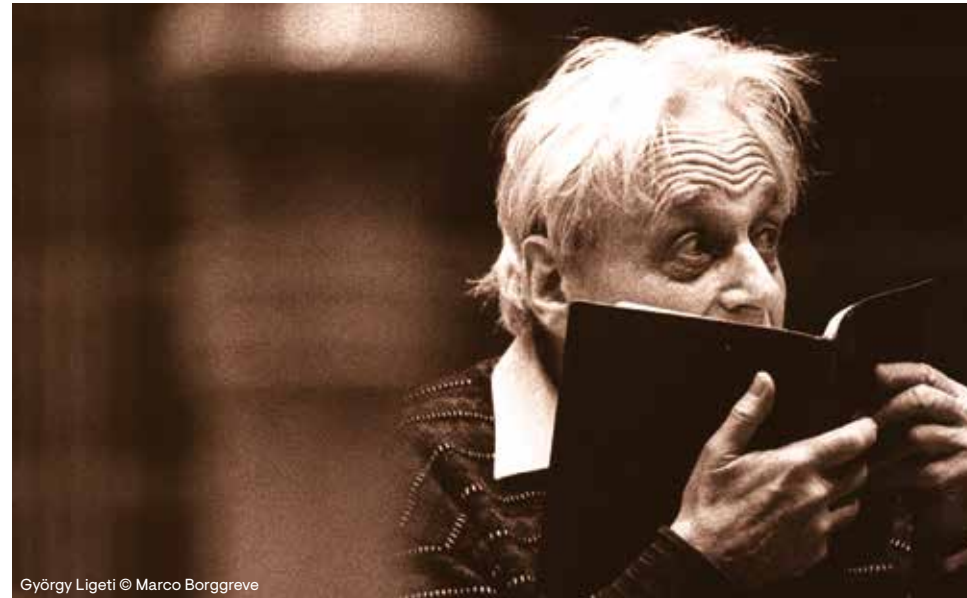
Programmatoelichting

Brahms Sonate opus 120

Brahms had al aangekondigd dat hij als componist met pensioen zou gaan en had al een jaar niets meer geschreven toen Richard Mühlfeld, eerste klarinettist en dirigent van het Meininger hoforkest, voor hem speelde. Deze gebeurtenis inspireerde Brahms alsnog tot vier composities waarin de klarinet de hoofdrol speelt, waaronder de *Eerste klarinetsonate in f*. Om de verkoopkansen van de bladmuziek te vergroten brachten Brahms en zijn uitgever Simrock ook een versie uit voor altviool. Volgens overlevering zou Brahms zelf de transcriptie voor altviool gemaakt hebben, hoewel dat door sommigen betwijfeld wordt omdat de altvioolpartij vol zit met kleine wijzigingen, terwijl de pianopartij onveranderd bleef – hoogst ongebruikelijk voor Brahms. Uit brieven aan violist en goede vriend Joseph Joachim blijkt bovendien dat de componist meer interesse had voor een vioolversie. In 1894 schreef hij aan Joachim: ‘Mocht je nog naar Frankfurt komen, zeker in de eerste helft van de winter, laat het me weten. In dat geval zal ik ook komen, en dan nodig ik ofwel Mühlfeld uit om mee te komen, of ik breng een altvioolpartij mee – voor twee klarinetsonates die ik aan Mevrouw Schumann zou willen laten horen. Deze eenvoudige werken zullen onze rust niet verstoren – maar het zou mooi zijn!’ Uiteindelijk speelde Mühlfeld de klarinetversie bij deze gelegenheid, Joachim was erbij. De vioolversie wordt, in tegenstelling tot de altvioolversie, maar weinig uitgevoerd.

Josef Joachim en Clara Schumann (1854) getekend door Adolf von Menzel (1815-1905)

György Ligeti © Marco Borggreve

Ligeti Trio ‘Hommage à Brahms’

Na zijn opera *Le Grand Macabre*, waarin hij veel van zijn ontdekkingen tot dan toe had verwerkt en eigenlijk alles wel zo’n beetje gezegd had, viel György Ligeti stil. Hij voelde zich niet meer thuis bij de avant-garde, die componisten waren hem te academisch geworden. Maar oude stijlen imiteren trok hem ook niet, zo’n beetje alle stijlen die met ‘neo’ begonnen waren hem een gruwel. Zoals eerder bij Brahms was het ook bij Ligeti de ontmoeting met een musicus die hem weer aan het componeren zette. Pianist Eckart Besch vroeg hem een werk te schrijven voor hoorn, viool en piano – dezelfde bezetting als Brahms’ *Hoorntrio in Es*. Het zette de componist op een nieuw spoor, een derde weg, die hij zelf omschreef met de dubbele ontkenning ‘non-atonale muziek’. Voor zijn trio maakte Ligeti weliswaar gebruik van traditionele vormen en van de klanken van de natuurhoorn waar Brahms zo dol op was, maar hij bleef zichzelf. Welluidende drieklanken vermeed hij niet langer, maar ze kregen niet een sturende functie zoals in de meer traditionele muziek. In een interview jaren later zei Ligeti hierover: ‘Mijn hoorntrio markeert een radicale breuk met atonaliteit. Nu heb ik de moed om ‘ouderwets’ te zijn.’

Bij vlagen klinkt de muziek inderdaad vertrouwd, wanneer bijvoorbeeld de ritmes van verschillende instrumenten samenvallen, maar vaak lijken de musici ook ieder hun eigen weg te gaan, wat resulteert in schurende samenklanken. Zijn eigen versie van de ‘hoornkwinten’ – een akkoordreeks die je als vanzelf hoort wanneer je aan het woord postkoets denkt – heeft hij de viool en de piano toebedeeld. De viool speelt bijna alleen maar dubbelgrepen. ‘Eigenlijk is het stiekem een kwartet’, zei Ligeti

hierover. De aanwijzing in de partituur om de geïmiteerde boventonen van de natuurhoorn vooral niet in zuiverheid te corrigeren strooit bovendien wat extra peper in de oren.

“Mijn hoorntrio markeert een radicale breuk met atonaliteit. Nu heb ik de moed om ‘ouderwets’ te zijn.” – György Ligeti

Brahms Trio in Es

Het *Trio in Es opus 40* in de ongewone bezetting van viool, hoorn en piano componeerde Brahms zo’n dertig jaar voor zijn *Eerste klarinetsonate*. De hoorn was een van zijn favoriete instrumenten, er zaten dierbare jeugdherinneringen aan. Zo had vader Brahms zich als hoornist aangesloten bij het leger om zo stadsburger te kunnen worden van Hamburg. Van hem leerde de jonge Johannes de natuurhoorn bespelen en hij was er aardig bedreven in. Zeer bewust schreef hij op de partituur van zijn *Trio* dat de muziek bedoeld was voor natuurhoorn en niet voor de inmiddels ingeburgerde, modernere ventielhoorn. Brahms hield juist van het gedempte geluid, veroorzaakt door de hand in de beker die de toonhoogte beïnvloedt. Het werk ontstond in Lichtental in het Zwarte Woud, waar de componist voor de zomer een etage huurde. Brahms vertelde zijn leerling en eerste biograaf Florenz May dat het idee hem bij een wandeling door de bossen ingevallen was. Hij herinnerde zich hoe hij twee jaar na het ontstaan van het *Trio* met een vriend een heuvel opgeklimmen was en genietend van het uitzicht precies de plek had kunnen aanwijzen waar hem het thema van het eerste deel ingevallen zou zijn. Precies op dat moment brak de zon door, veel romantischer wordt het niet. In werkelijkheid leefde Brahms vaak jaren met zijn ideeën voordat ze hun definitieve vorm in zijn muziek kregen. Zo ontdekte Christopher Hogwood bij een nieuwe uitgave van het werk dat Brahms een melodie gebruikt had die hij als twintigjarige neergepend had in het gastenboek van de kapelmeester in Göttingen. De intens droevige sfeer van het langzame derde deel wordt wel in verband gebracht met de dood van Brahms’ moeder eerder dat jaar, maar een alternatieve inspiratiebron zou ook de verbroken relatie met Agathe von Siebold kunnen zijn. In elk geval bleef hij niet bij de pakken neerzitten, in de opwindende finale is de jachthoorn in zijn element.

© Carine Alders